

UNIVERSITY
OF TAMPERE

This document has been downloaded from
TamPub – The Institutional Repository of University of Tampere

 Publisher's version

The permanent address of the publication is
<http://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201403201252>

Author(s):	Santaoja, Minna
Title:	Naiset luontoharrastajina
Year:	2012
Journal Title:	Alue ja ympäristö
Vol and number:	41 : 1
Pages:	82-95
ISSN:	1235-4554
Discipline:	Other social sciences
School /Other Unit:	School of Management
Item Type:	Journal Article
Language:	fi
URN:	URN:NBN:fi:uta-201403201252

All material supplied via TamPub is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorized user.

Minna Santaoja

Naiset luontoharrastajina

Women as amateur naturalists

Amateur naturalism can be considered a kind of environmental citizenship arising from a close relationship with nature. Amateur naturalism is also a form of serious leisure, where participants are classified according to their skills and level of commitment. There are differences between different specializations in amateur naturalism in the proportion of women and types of activities but, in Finland, female amateur naturalists are generally in the minority. In this article, I discuss women's lesser participation in amateur naturalism and its possible causes. The discussion is based on material collected among amateur naturalists in the Tampere region in south-west Finland. It seems that there are no formal barriers to women's full participation in amateur naturalist activities. However, the public image of e.g. birdwatching as competitive leisure activity does not attract women as much as men. An implicit ladder of esteem structures the naturalist society, and trust determines whose knowledge counts. Many female amateur naturalists are on the outskirts of the community, and thus may not be aware that acknowledgement presupposes demonstrable knowledge. I argue that, instead of exclusive classifications of amateur naturalists, it is more productive to focus on their heterogeneity and the possibilities of emerging environmental citizenships.

Keywords: gender, amateur naturalists, environmental citizenship

Johdanto

Tämä artikkeli jatkaa osaltaan keskustelua arkielämän luontosuhteista ja sukupuolesta (*Alue ja Ympäristö* 2/2009) keskittyen tarkastelemaan erikoistunutta luontoharrastusta naisten näkökulmasta. Erikoistuneilla luontoharrastajilla tarkoitetaan lintu-, hyönteis-, kasvi- tai sieniyhdistyksiin kuuluvia henkilöitä. Eri eliöryhmien harrastajat eroavat toisistaan siinä, kuinka suuri osa harrastajista on naisia. Yhdysvalloissa esimerkiksi lintuharrastajista yli puolet on naisia (Moore *et al.* 2008), mutta Suomessa erikoistuneen luontoharrastuksen alat ovat edelleen miesvaltaisia.

Pohdin syitä naisten vähäisemmälle osallistumiselle erikoistuneeseen luontoharrastukseen sekä eri harrastusalojen välillä olevia eroja naisten osuudessa pääosin tamperelaisten ja pirkanmaalaisten

luontoharrastajien yhteisöissä kerätyn aineiston avulla. Tampereen seudulla on Suomen mittakaavassa poikkeuksellisen vireää luontoharrastustoimintaa. Erityispiirteensä tamperelaiselle luontoharrastuskentälle antaa myös se, ettei Tampereen yliopistossa ole luonnontieteellistä tiedekuntaa eivätkä luontoharrastusyhdistykset siten saa muiden yliopistopaikkakuntien tavoin biologian opiskelijoista luontevaa täydennystä riveihinsä. Tämä vaikuttaa osaltaan harrastajien ikä- ja sukupuolijakaumaan. Pirkanmaan lintutieteellisen yhdistyksen noin tuhannesta jäsenestä naisia on reilu neljännes. Tampereen kasvitieteellisen yhdistyksen noin 150 jäsenestä naisia on kolmisenkymmentä prosenttia. Pienin naisten osuus on hyönteisharrastajien joukossa: Tampereen hyönteistutkijain seuran yli 130 jäsenestä naisia on vain muutama. Poikkeuksen luontoharrastuksen miesvaltaisuuteen

tekee Tampereen sieniseura, jonka kahdestasadasta jäsenestä on naisia 65 prosenttia.

Erikoistuneeseen luontoharrastukseen kohdistuvan kiinnostuksen taustalla on ajatus luontoharrastajien ympäristökansalaisuudesta ja luontoharrastajista monin tavoin osallisina luonnon-suojelussa. Luontoharrastajat tuottavat valtaosan luonnon monimuotoisuutta koskevasta havainto- ja seurantatiedosta ja ovat siten merkittävä tietoresurssi niin hallinnolle kuin tutkimuksellekin. Esimerkiksi Britanniassa harrastajien osuudeksi lintuja koskevasta seurantatiedosta on arvioitu jopa 95–98 prosenttia (Battersby & Greenwood 2004). Suomessa biodiversiteettiseurantoihin vuonna 2001 käytetystä ajasta yli 70 prosenttia oli vapaaehtois- tai harrastajatyötä (TST-asiantuntijaryhmä 2005). Harrastajatietaa pyritään monin tavoin mobilisoimaan hallinnon tarpeisiin, mutta samalla on syytä syventää ymmärrystä siitä, miten harrastajat roolinsa tässä yhteistyössä näkevät ja mitä luontoharrastus heille merkitsee – minkälaisia valmiuksia harrastajilla on vastata hallinnon tietotarpeisiin tai toimia uhanalaisten lajien elinympäristöjen hoitajina.

Luontoharrastajien tehtävään seurantatiedon tuottajina liittyy monia haasteita. Havaintojen keruu painottuu asuinpaikkakunnan mukaan epätaiseesti maan eri osiin. Monet seurannat ovat yhden tutkijan varassa ja edellyttävät vaativaa harrastustoimintaa ja hyvää lajituntemusta. Harrastajien seuranta-aktiivisuus on parin viime vuosikymmenen aikana vähentynyt. Luontoharrastajat ikääntyvät, eivätkä nuoret harrastajat ole samassa määrin innostuneet seurantahavaintojen tuottamisesta. Harrastajien ja hallinnon mielenkiinnon kohteet ovat osin eroavia, jolloin harrastajat joutuvat miettimään ajankäyttöään ja tasapainottelemaan eri prioriteettien välillä (Santaoja 2008). Harrastajat kantavat myös huolta siitä, miten heidän tuottamaansa tietoa käytetään esimerkiksi maankäytön suunnittelussa, ja voivat tästä johtuen olla haluttomia luovuttamaan havaintojaan (Ellis & Waterton 2005).

Pitkäjänteinen luontoharrastus näyttää sopivan huonosti yhteen monien yhteiskunnallisten trendien ja ajankäytöstä kilpailevien toimintojen kanssa. Luontosuhteen muutosten taustalla on monenlaisia yhteiskunnallisia prosesseja liittyen esimerkiksi urbanisoitumiseen. Paikallinen luonnon tuntemus on korvautunut nykyaikaisen tiedonvälityksen ansiosta yleisemmällä ympäristötiedolla. Luonnontuntemuksemme tilasta on maallattu varsin synkkiä kuvia. Arja Kaasinen (2009) päätyi suomalaisten koululaisten ja opettajien kasvilajien tuntemusta tutkiessaan tulokseen, että

kasveja tunnetaan keskimäärin heikosti kaikilla kouluasteilla. Samaan aikaan kasvien keruu on aloitettu kouluissa uudelleen, mikä kertoo lajituntemuksen uudesta arvostuksesta ja saattaa viedä luonnontuntemusta myönteiseen suuntaan. Luontoharrastus on monessa mielessä entistä helpommin kenen tahansa ulottuvilla. Eri eliryhmistä on julkaistu suomenkielisiä määrittysoppaita, ja luontoharrastajayhteisöt ovat internetin kautta helposti tavoitettavissa (Juslén *et al.* 2008).

Tietokäytäntöjenkin jatkuvuuden kannalta on paikallaan pohtia sukupuolen asemaa luontoharrastuksessa. Maarit Sireni (2008) on todennut kotimaisessa luonto- ja ympäristötutkimuksessa sukupuolisensitiivisen otteen harvinaiseksi. Sukupuoli on läsnä kaikissa yhteiskunnallisissa suhteissa ja siten keskeinen myös ympäristökysymyksissä ja luonnonsuojelussa (Peltola & Sireni 2009). Sukupuolittuneiden käytäntöjen tarkastelu on haasteellista, sillä sukupuolen merkitystä on usein hankala erottaa muista tekijöistä, ja tarkastelu lukkiutuu helposti stereotyyppisiin, rakenteita uusintaviin tarkastelukulmiin. Roger L. Moore kollegoineen (2008) on tutkinut sukupuolten välisiä eroja yhdysvaltalaisen lintuharrastajien keskuudessa. Kyselynä toteutetun tutkimuksen mukaan naiset muun muassa aloittavat lintuharrastuksensa miehiä myöhemmin, ovat vähemmän sitoutuneita ja tunnistavat vähemmän lintulajeja. Toisaalta naiset pitivät harrastuksen eri aspekteja itselleen merkityksellisempinä kuin miehet. Ristiriita on kiinnostava ja osoittaa, että miesten ja naisten luontoharrastuksen välillä on laadullisia ja koettuja eroja.

Tutkimusote ja menetelmät

Tutkimusotteeni on etnografinen ja osallistuva. Olen toiminut kymmenkunta vuotta paikallisessa ympäristönsuojeluyhdistyksessä ja tehnyt yhteistyötä luontoharrastusyhdistysten kanssa. En ole itse luontoharrastaja vaativassa mielessä, vaan tutkijana tarkastelen luontoharrastusta ulkopuolelta omien kokemusten toimiessa tulkinnallisena resurssina. Ihmisen luontosuhde saa elämän varrella erilaisia muotoja (Nygren 2000), ja luontoharrastuksessa aktivoitumiseni on toivottavasti vielä edessä. Kirsi Laurén (2010: 16) kirjoittaa, että ”nykypäivän nainen haluaa päästä hetkittäin irti työn ja kotipiiriin huolista ja hakeutua itseksensä vuorovaikutukseen luonnon kanssa ilman kiireen ja velvollisuuden tuntua, samaan tapaan kuin miehet pitkällä erä- ja luontoretkillään.” Tämän kaltaista luontosuhdetta tarvitsen nyt, vailla tietämisen ja suorittamisen pakkoa, ympäristöhuolen värittäes-

sä työtä ja vapaa-aikaa. Ympäristökansalaisuuteni kanavoituu työssä, järjestötoiminnassa, kulutusvalinnoissa ja puutarhurin kosketuksessa maahan. Luontosuhteeni ei välttämättä ole käännettävissä sellaiseksi ympäristökansalaisuudeksi, joka palvelisi hallinnon luontotiedon tarpeita.

Aineistonkeruu on ollut intensiteetiltään vaihtelevaa ja ajoittunut vuosille 2002–2011. Aineisto koostuu haastatteluista, sähköposti- ja foorumikeskusteluista, julkaisuista, dokumenteista, kirjeistä ja päiväkirjamerkinnöistä osallistuttuani luontoharrastajien kokoontumisiin. Kirjoituksen aineistona on käytetty 32 luontoharrastajan, ympäristöviranomaisen tai tutkijan haastattelua. Lainaan tekstissä katkelmia haastatteluista ja asemoin haastateltavat anonymisti viitaten heidän asemaansa tai harrastusalaansa (”eläinmuseon tutkija” tai ”lintuharrastaja”), sukupuoliensa ja ikäänsä (N30 = noin 30-vuotias nainen tai M60 = noin 60-vuotias mies).

Erityisesti naisten kokemuksia tarkastellakseni haastattelin kuutta pirkanmaalaista 15–60-vuotiaasta luontoharrastajanaista. Kolme haastatteluista tehtiin yksilöhaastatteluina, kolmen naisen kanssa tein ryhmähaastattelun. Haastateltavat olivat yhtä lukuun ottamatta ensisijaisesti lintuharrastajia, kuudetta voidaan luonnehtia etupäässä kasviharastajaksi. Lintuharrastus painottuu artikkelissa tämän aineiston vinouman vuoksi. Otin yhteyttä luontoharrastajanaisiin seurattuani yhdistysten sähköpostilistoja; haastateltaviksi valikoitui siten jossain määrin yhdistystoiminnassa aktiivisia luontoharrastajanaisia. Haastattelut toteutuivat teema-haastatteluina. Nauhoitin ja litteroin haastattelut ja analysoin niitä tutkimuskysymysten valossa sisällönanalyttisesti ja myös diskurssianalyttisellä otteella. Diskurssilla tarkoitan tässä erilaisia jaettuja näkemyksiä sukupuolesta luontoharrastuksessa. Tulkitsen haastattelupuhetta siis paitsi tosina väittäminä, myös sosiaalisten suhteiden rakentamisena ja ylläpitämisenä sekä tutkijalle tuotettuna monimerkityksisenä narratiivina.

Luontoharrastus ympäristökansalaisuutena

Luontoharrastus voidaan Rebecca Ellisin ja Claire Watertonin (2004) tapaan nähdä eräänlaisena syntymässä olevana ympäristökansalaisuutena, jossa painottuvat luontotieto ja osallisuus luonnon monimuotoisuuden hallintaan. Luontoharrastusta on tietysti monenlaista, eivätkä kaikki luontoharrastustavat ilmennä ympäristökansalaisuutta. Tieto ympäristöstä ei käänny millään suoraviivaisella tavalla ympäristöystävälliseksi valinnoiksi ja toimin-

naksi ympäristön puolesta (Ahonen 2006), mitä pidetään edellytyksenä ympäristökansalaisuudelle.

Ympäristökansalaisuutta koskevaa teoreettista keskustelua on käyty vilkkaasti 2000-luvulla. Kansalaisuus on perinteisesti tarkoittanut oikeudellista asemaa suhteessa kansallisvaltioon ja käsittänyt sekä oikeuksia että velvollisuuksia. Globalisaatiokehityksen myötä niin kansalaisuuden teoria kuin käytännöt ovat muutoksessa ja kansalaisuuden sisällöstä ja paikasta käydään keskustelua (Dobson 2003). Ympäristökansalaisuus on yksi uusista kansalaisuuden muodoista, jossa keskustelu kohdentuu yksilöiden, hallinnon, ympäristön ja yhteisen hyvän välisiin suhteisiin osallistuen samalla yleisempään kansalaisuuskeskusteluun (Vihersalo 2011). Yhteistä eri määritelmille on kansalaisten ympäristövastuullisuuden painottaminen ja kansalaisuuden tilallisen kiinnityksen laajentaminen kansallisvaltiosta globaaliksi ympäristövastuullisuudeksi. Ympäristökansalaisuus nähdään yhtenä keinona kohti kestävää yhteiskuntaa (Gough & Scott 2006).

Sekä ympäristö että kansalaisuus ovat monitulkintaisia käsitteitä. Ympäristöulottuvuus voidaan nähdä sekä kansalaisuutta kaventavana että laajentavana (Vihersalo 2011). Kansalaisuuden demokraattinen ulottuvuus kapenee, mikäli ympäristökansalaisuus nähdään vain yksilön vastuullisuutena esimerkiksi vahvan kansalaisyhteiskunnan ja rakenteiden muuttamisen sijaan tai mikäli se ymmärretään vain välineenä kestäväen yhteiskunnan saavuttamiseksi (Latta 2007). Toisaalta aikaisemmin yksityisen alueelle sijoittuviksi ajateltujen valintojen näkeminen poliittisina laajentaa kansalaisuuden aluetta (Dobson 2003).

Osin rinnakkaisia termejä ympäristökansalaisuudelle ovat ekologinen kansalaisuus ja kestävä kansalaisuus (*environmental/ecological/sustainable citizenship*, Dobson & Bell 2006). Andrew Dobsonille (2003) ekologinen kansalaisuus on ympäristökansalaisuutta täsmällisempi käsite, jossa painottuvat vastuullisuus ja oikeudenmukaisuus. John Barry (2006) on eritellyt ympäristökansalaisuutta toiminnan syvyyden ja aktiivisuuden mukaan minimaaliseen ja aktiiviseen kansalaisuuteen. Hän näkee ympäristökansalaisuuden kapeana ympäristöasioihin rajoittuvana kansalaisuutena, joka ei ota huomioon kestäväen kehityksen taloudellisia, poliittisia ja kulttuurisia ulottuvuuksia, ja käyttää tämän sijaan laajempaa kestäväen kansalaisuuden käsitettä.

Ympäristökansalaisuuden käsitteen sisältö ei ole siltä osin tarkentunut, milloin kyse on tavanomaisesta kansalaisuudesta ja milloin ympäristökansalaisuudesta. Esimerkiksi Suomen perustuslakiin kir-

jattu vastuu hyvästä ympäristöstä kuuluu kaikille kansalaisille. Voidaan ajatella, että ympäristökansalaisuus ylittää ympäristövastuullisuuden minimitason, jolloin esimerkiksi jätteiden kierrättäminen ei vielä tee kansalaisesta ympäristökansalaista. Dobson (2005) on ehdottanut ympäristökansalaisuuden mittariksi ekologista jalanjälkeä. Samoilla linjoilla on myös Simo Kyllönen (2008), jonka mukaan ympäristövaikutusten arviointi on ympäristökansalaisen kaiken toiminnan lähtökohtana: ympäristökansalainen valitsee esimerkiksi työnsä, asuinpaikkansa ja harrastuksensa mahdollisimman vähän ympäristöä kuormittavasti. Ympäristökansalaisen hyveiksi mainitaan oikeudenmukaisuus, huolenpito ja myötätunto (Dobson 2003).

Ympäristökansalaisuuden hahmottaminen globaalin ympäristöhuolen kautta saattaa Bronislaw Szerszynskin (2006) mukaan loitontaa ihmisiä ympäristöstä ja luonnosta, ja hänen mielestään ympäristökansalaisuutta pitäisikin ajatella välittömästä elinympäristöstämme ja sosiaalisista suhteistamme lähtien. Ympäristökansalaisuuden edistämiseksi tarvitaan edelläkävijöitä ja innostavia esimerkkejä, jotta kansalaiset inspiroituvat toimimaan vihreiden arvojensa mukaisesti (MacGregor *et al.* 2005). Paikallisen luontosuhteen varaan rakentuva ympäristökansalaisuuden tarkastelu saa tukea myös ympäristöpsykologian tutkimuksista: voimme tutkitusti paremmin viettäessämme aikaa luonnossa (mm. Salonen 2005). Edeltävät näkemykset kannustavat tarkastelemaan luontoharrastusta ympäristökansalaisuutena. Harrastus ja vapaa-ajan vietto mielletään yleensä yksityisen piiriin kuuluvaksi. Luontoharrastuksen tarkasteleminen ympäristökansalaisuutena voi avata uudenlaista tilaa ympäristökansalaisuudelle. Kääntöpuolena on vaara, että tietynlaisen julkiseen toimintaan suuntaavan ja esimerkiksi hallinnon tietotarpeita palvelevan luontoharrastuksen korostaminen saattaa kaventaa ymmärrystä luontoharrastusten kirjosta ja monista merkityksistä.

Luontoharrastuksen muotoja on yhtä paljon kuin luontoharrastajia. Samoin ympäristökansalaisuus on mielekästä nähdä moninaisena, useina erilaisina ympäristökansalaisuuksina. Ympäristökansalaisuuden näkökulma on väistämättä normatiivinen, ja jos mittariksi otetaan Dobsonin ehdottamalla tavalla ekologinen jalanjälki, on lähestymistapa totalisoiva. Ihmisillä on erilaiset mahdollisuudet toteuttaa ympäristökansalaisuutta, eikä pyrkimys täydellisyyteen ole hedelmällinen lähtökohta. Aineistoni ei anna mahdollisuutta tarkastella, missä määrin haastattelemani luontoharrastajat toteuttavat ympäristökansalaisuuden ihan-

netta ja millä tavoin he esimerkiksi ottavat ympäristön huomioon arjen kulutusvalinnoissaan. Tarkastelussa on sellainen ympäristökansalaisuuden muoto, jossa keskeistä on aktiivinen luontosuhde ja luonnontuntemus. Erilaisten harrastustapojen ja harrastuksen saamien merkitysten kautta keskustelu kytkeytyy kysymykseen luontoharrastuksen sukupuolittuneista käytännöistä ja naisten ympäristökansalaisuudesta luontoharrastajina.

Eroja luontoharrastuksen aloilla ja tavoissa

Eri luontoharrastuksen alat ovat profiloituneet eri tavoin, mutta vuodenkierto ohjaa harrastusta erikoistumisalasta riippumatta. Talvikaudella harrastus painottuu sisätiloihin, vaikka esimerkiksi lintuja voi tarkkailla ympäri vuoden. Yhdistysten kuukausikokouksissa opetellaan yhdessä lajistoa, kerrotaan uusista havainnoista, ihastellaan kesäisiä kuvia ja kuullaan esitelmää. Harrastajat tutkivat kesällä ottamiaan näytteitä ja kirjoittavat artikkeleita yhdistysten lehtiin tai tieteellisiin julkaisuihin. Kesä on maastoretkelyn aikaa: retkille lähdetään vaihtelevasti yksin, pienissä porukoissa tai suuremmalla joukolla. Retkikohteen valinnassa käytetään monenlaisia kriteereitä: joku retkeilee tietyn lajin perässä, toinen valitsee paikan jossa on monenlaista kiinnostavaa ja joku suuntaa retkensä viranomaisen kanssa sovittuihin kartoitettaviin kohteisiin. Harrastajat kirjaavat havaintoja vihkoihinsa eri tavoin, ja valokuvaaminen tai piirtäminen on monelle keskeinen osa luontoharrastusta.

Naisten osuus eri eliöryhmien harrastajissa vaihtelee. Tampereen sieniseurassa on muista alueen luontoharrastusyhdistyksistä poiketen naiseenemmistö. Tätä on selitetty sillä, että naisia kiinnostaa sienien kerääminen ruoaksi:

Sieniseurassa on niin selkeesti nähtävissä se, että naiset on niitä värjäreitä, ruokasienien kerääjiä ja miehet on sitten, no osa miehistäkin on enemmän niitä ruokasienityypppejä, mut – – tosi gurut on taas äijiä sielläkin. (luonnonsuojelija, M30)

Sieniseuran toiminnalle on leimallista sienten hyötykäytöstä kiinnostuneiden suuri osuus, ja seuran jäsenet vitsailevat, että hyvänä sienivuonna sieniharrastajalla riittää kavereita. Toiminnassa tuodaan esiin myös harrastusta, joka ei liity sienten syötyvyyteen, ja yhdessä lajeja opiskellen ”tosi gurut” kannustavat tutustumaan sienimaailmaan laajalaisesti. Sienet ovat hyönteisten ohella puutteellisesti tunnettu eliöryhmä (Juslén *et al.* 2008), ja

kokeneellekin sieniharrastajalle riittää uusia haasteita. Suomenkielinen määräytyskirjallisuus avaa myös vähemmän tunnettuun eliömaailmaan. Harrastajat ovat keskeisessä osassa uusien lajien löytymisessä (Keski-Korpela 2011).

Kasvi- ja sieniharrastuksessa on paljon yhteistä, ja myös kasveja on mahdollista harrastaa hyötykäyttönäkökulmasta. Kasviharrastus kietoutuu monella tapaa kansalliseen kulttuuriin. Elias Lönnrot, suomen kielen professori ja kansalliseepoksen kokoaja oli myös suomalaisen kasvitieteen uranuurtaja ja julkaisi vuonna 1860 *Flora Fennican*, ensimmäisen suomenkielisen kasvion. Kasvinäytteiden kerääminen on säilyttänyt merkityksensä kasviharrastuksessa ja -tieteessä, vaikka valokuvaus on tässäkin vallannut alaa. Harrastajat toimittavat edelleen kasvinäytteitä luonnontieteellisten museoiden kokoelmiin. Harrastuksessa painottuu myös lönnrotmainen kiinnostus kieleen:

Mua kiinnostaa kasvien suomenkielinen nimitys, tavallaan se rikkaus mikä niissä on. – – Niitä on monesti jotain ihan niitten käyttömuotojakin, että joku käärmeenpistoyrtti tai tommoset kertoo paljon siitä jo. Tietysti tieteellisissäkin nimissä on informaatiota mutta kun ei osaa latinaa ja kreikkaa, niin se on sitten vähän vaikeaa. Ja sitten musta on tuntunut että jos vaan osaisi tieteelliset nimet niin en mä ainakaan mitenkään saisi siihen kasviin semmosta kontaktia mitä siihen saa, kun tuntee sen nimen omalla kielellään. Että jotenkin se tuntuu sellaiselta hyvin ulkokohtaiselta kun puhutaan vaan tieteellisillä nimillä, tuntuu jotenkin niin hölmöltä että niinkuin se olisi vaan semmoinen nähtävyys (naurahtaa). – – Kun vaikka kysyy joltain että mikähän tämä hämähäkki on ja sitten kuulee sen tieteellisen nimen, niin se kiinnostus jotenkin lopahtaa siihen. Että se on vaan joku tommonen, ei sillä ole edes suomenkielistä nimeä. (kasviharrastaja, N25)

Hyönteisharrastus ainakin Tampereella on leimallisesti tieteellistä, vaikka mukaan toki mahtuu monenlaisia harrastustapoja: harrastajat tekevät selvityksiä Tampereen kaupungille ja Pirkanmaan ELY-keskukselle eri alueiden lajistosta ja lajien levinneisyydestä, ja muutamat harrastajat osallistuvat esimerkiksi valtakunnallisten uhanalaistyöryhmien toimintaan. Toinen, perinteinen ja näkyvämpi puoli harrastusta on perhosten keräily. Kokoelman keräämistä on verrattu postimerkkeilyyn, eikä sillä äärimuodoissaan ole juuri tekemistä luontoharrastuksen kanssa, vaan kokoelmayksilöitä saatetaan ostaa ja myydä internetin välityksellä.

Perhosharrastuksen suosiota on verrattu lintuharrastukseen: perhoset ovat lintujen tavoin liikkuvia ja värikkäitä ja sellaisina huomiota herättäviä. Hyönteisharrastus on houkutellut mukaan myös nuorempaa väkeä: Tampereen hyönteistutkijain seuran monet aktiivitoimijat ovat 30–40-vuotiaita kasvi- ja sieniharrastajien keski-ikä ollessa huomattavasti korkeampi. Lapsia tutustutetaan jännittävään hyönteismaailmaan esimerkiksi Ötökkäsafareilla (Hult 2011a). Ötökkäsafarista kertovan uutisen kielenkäyttö on sukupuolineutraalia, ja opas kertoi safareilla käyvän lähes yhtä paljon tyttöjä kuin poikiakin (Hult 2011b). Uutiskuvat tosin kertovat osallistujien olleen poikia ja isiä. Hyönteisharrastuksen tieteellinen painotus saattaa olla yksi tekijä, minkä vuoksi naisia on joukossa vähän. Tästä antoi viitettä edellinen haastattelukatkelma ja seuraava hyönteisharrastajan arvio:

Tää ei oikeen, naisväki pidä tarpeellisena sitä että joku kärpänen joka näyttää, karvanen ja harmaa, karvanen ja harmaa, miks tarttis olla eri nimiä niille, esimerkiks sillai. Jotain siinä on hyvin syvällistä koska se on kautta maailman näin. Tää ei vaan naisia sillai kiinnosta. (hyönteisharrastaja, M60)

Lintuharrastus on erikoistuneen luontoharrastuksen lajeista kasvattanut suosiotaan voimakkaasti. Esimerkiksi Yhdysvalloissa peräti kolmasosa aikuisväestöstä harrastaa jollain tapaa lintuja, ja lintuharrastajiksi itsensä mieltävien määrä on yli kaksinkertaistunut vuodesta 1982 vuoteen 2003 (Scott & Thigpen 2003). Myös Pirkanmaan lintutieteellisen yhdistyksen jäsenmäärä on kasvanut nopeasti: vuonna 2003 yhdistyksellä oli noin 850 jäsentä ja vuonna 2011 jo yli tuhat. Suosiotaan kasvattava lintuharrastus on luontoharrastusaloista eniten profiloitunut kaiken ikäisille soveltuvana monimuotoisena koko perheen harrastuksena. Silti lintuharrastuksenkin imago on varsin poikamainen:

[se] tietysti on vähän semmonen trendikäs ja poikamainen harrastus, kai sitä näin vois sanoo. Elikkä siihen liittyy tiettyä kilpailumentaliteettia, se on vähän toisenlaista kuin kasvien kanssa nysvääminen, se on vähän semmonen, vähän niinkun vanhojen tätien puuhaa. (moni-harrastaja, M50)

Liikkuvaisten lintujen katsotaan kiinnostavan erityisesti miehiä, jotka ”lentävät lintujen perässä”. Kasvit taas ”jököttävät paikallaan” eivätkä tarjoa samanlaista haastetta ja jännitystä kuin siivekkäät. Lintuharrastajien järjestön BirdLife Suomen neljä

kertaa vuodessa julkaisema *Linnut*-lehti tunnettiin vielä vuoteen 1993 saakka nimellä *Lintumies*. Vaikka nimenmuutos kertonee harrastajayhteisössä tapahtuneista muutoksista, kuulee lintuharrastajaan edelleen viitattavan yleisnimellä ”lintumies”. Puhe rakentaa luontoharrastusta mieskulttuuriina, eikä siksi ole ihme, jos kynns lähteä mukaan näyttäytyä naisille korkeana.

BirdLifella on kansallisesti ja kansainvälisesti vahva organisaatio, ja järjestön tempaukset kuten Pihabongaus ja Tornien taisto (ks. Jokinen 2011) ovat herättäneet median ja yleisön kiinnostuksen. Lintumaailman vuodenvierailua kuten muutto- ja seurataan aktiivisesti mediassa, ja harrastuksen saamalla julkisuudella on epäilemättä keskeinen merkitys sen suosion kasvussa. Linnut tunnetaan hyvin, lintukirjallisuutta on valtavasti ja harrastuksen institutionalisoituminen on mahdollistanut harrastustapojen eriytymisen. Lintuyhdistykset järjestävät organisoituja retkiä ja lintukävelyitä, julkaisevat omia lehtiään ja järjestävät erilaisia yleisötapahtumia. Lisäksi jokainen harrastaa omalla tavallaan kuvaamalla, retkeilemällä, ruokkimalla tai ripustamalla pöytäjä.

Lintuharrastus on Yhdysvalloissa kasvanut siinä määrin, että palvelujen tarjoaminen lintuharrastajille on alettu nähdä keskeisenä luontomatkailun edistämiskohteena. Lintuharrastusta on tarkasteltu kulutuksen ja vapaa-ajan näkökulmista useissa survey-tutkimuksissa, jotka ovat pyrkineet luokittelemaan harrastajia esimerkiksi turismpalvelujen suunnittelemista varten (Scott & Thigpen 2003; Scott *et al.* 2005; Kim *et al.* 1997). Tutkimuksissa erikoistumisen mittareina on käytetty muun muassa harrastuksen tärkeyttä harrastajalle, vuoden aikana tehtyjen linturetkien ja havaittujen lintulajien määrää sekä harrastukseen sijoitettua rahaa.

David Scott ja Jack Thigpen (2003) luokittelivat lintutapahtumassa käyneet harrastajat satunnaisiin, kiinnostuneihin, aktiivisiin ja taitaviin harrastajiin. Yli 70 prosenttia harrastajista kuului satunnaisten ja kiinnostuneiden luokkaan; taitaviin sijoittui alle 10 prosenttia harrastajista. Taitavat harrastajat tunnistivat muita huomattavasti enemmän lintulajeja ulkonäön ja äänen perusteella. Edistyneissä lintuharrastajissa on suhteellisesti enemmän miehiä, satunnaiset lintuharrastajat puolestaan ovat yhdysvaltalaisissa tutkimuksissa voittopuolisesti naisia. Tutkijoiden mukaan erikoistumisluokat kuvaavat harrastuksen vaiheita ja harrastusvuosien karttuessa harrastajat siirtyvät vähitellen satunnaisista taitaviksi harrastajiksi. Toisaalta kirjoittajat toteavat, että harrastukseen käytetty aika, taidot ja harrastukselle annetut

merkitykset eivät välttämättä kulje käsi kädessä. Edistyneet harrastajat saattavat esimerkiksi retkeillä muita vähemmän, sillä heidän retkeilynsä on valikoivampaa (Moore *et al.* 2008). Seong-Seop Kim ja kumppanit (1997; myös Scott *et al.* 2005) toteavat myös, että sosiaalipsykologinen sitoutuminen harrastukseen ja harrastuskäyttäytyminen eivät ole suoraan yhteydessä toisiinsa. Kyse lienee samasta ilmiöstä, joka on havaittu ympäristöarvojen ja valintojen suhteen: tieto ympäristöstä ei välttämättä johda toimintaan ympäristön puolesta. Sitoutuminen lintuharrastukseen ei suoraviivaisesti tarkoita esimerkiksi retkipäivien lisääntymistä.

David Scott kollegoineen (2005) on todennut yllä kuvatun kaltaisen luokittelun ja tietyissä organisoiduissa tapahtumissa käyvien lintuharrastajien tutkimisen tuottavan vain osittaisen kuvan harrastuksen kirjosta. Retkipäivien, tunnistettujen ja havaittujen lintulajien määrän ja harrastukseen sijoitetun rahamäärän mittaaminen sopivat erityisesti bongaustyyppisen harrastuksen kuvaamiseen. Yleiskielessä sanaa bongaus käytetään usein tarkoittamaan kaikkea lintuharrastusta, ja bongauksesta puhuminen on yleistynyt muillekin elämanalueille. Lintuharrastajille bongauksella on kuitenkin tarkka merkitys: se tarkoittaa jonkun muun löytämän linnun havaitsemista. Bongatusta linnusta saa pisteen, pinnan. Useimmat lintuharrastajat kirjaavat ylös havaintojaan ja saattavat laskea esimerkiksi vuodenpinnoja eli vuoden aikana havaitsemiensa lintulajien määrää. Bongaus saatetaan saada äärimmäisiakin muotoja, joita Kenneth Sheard (1999) on verrannut huippu-uhrileluun.

Lintujen bongauksesta tehtiin vuonna 2011 tietävästi ensimmäinen Hollywood-elokuva, *The big year*, jossa kolme miestä kilpailee vuoden bongarin tittelistä ja tasapainottelee eri elämanalueiden priorisoinnissa. Bongaus esitetään varsin häikäilemättömänä toimintana. Lintuharrastajat osaavat suhtautua harrastukseensa myös itseironisesti, mistä osoituksena esimerkiksi kirjat *Ornimen sietämätön keveys* (Koivula & Södersved 1996). Ensimmäisenä maailmassa yli 8000 lintulajia nähneelle Phoebe Snetsingerille lintubongaus oli elämän pääasiallinen sisältö ja hän käytti merkittävästi rahaa ja aikaansa nähdäkseen listaltaan puuttuvia lajeja ympäri maailmaa (Snetsinger 2003). Snetsinger oli naisharrastajien joukossa kuitenkin poikkeus: Mooren ja kumppaneiden (2008; myös Sheard 1999) mukaan naiset tyypillisesti painottavat harrastuksessaan muita tekijöitä kuin pintojen laskemista. Haastattelemltani naisilta ei herunut ymmärrystä lintuharrastukselle, jossa bongausreisulle lähdetään vaikka kesken työpäivän.

Bongaukseen painottuva lintuharrastus ei sisällä erityistä ympäristökansalaisuuden elementtiä. Sen kaltainen harrastus on yksityistä luonnon ”kuluttamista” ja kilvoittelua, jossa ei tavoitella yhteistä hyvää. On olemassa eräviä näkemyksiä siitä, sisältyykö vihreä kuluttajuus ympäristökansalaisuuteen (Uusitalo 2005), ja voidaan tietysti pohtia, onko lintubongaus ympäristön kannalta parempi harrastus kuin jokin muu. Eri lintuharrastustavoista ja niiden hyväksyttävyydestä käydään harrastajayhteisön sisällä vilkasta keskustelua. Suomessa bongaus ei ole saanut samanlaisia mittasuhteita kuin esimerkiksi Yhdysvalloissa, mutta lintuharrastuksen muotona se on eriytynyt siinä määrin, että bongareilla on oma järjestönsä, Bongariliitto, ja sen kautta toimiva lintuhavaintojen välitysjärjestelmä, Lintutiedotus. Jäsentensä pinnalistojen kasvattamisen lisäksi järjestö pyrkii ohjaamaan käyttäytymistä bongaustilanteissa siten, ettei lintuille, asukkaille tai muulle ympäristölle aiheudu häiriötä. Bongauksen ympäristövaikutukset ja lintujen perässä ajelu ovat saaneet osakseen kritiikkiä. Muutoksen ituja bongauskulttuurissa indikoivat ekopinnakisat, joita lintuyhdistykset ovat alkaneet järjestää toimialueillaan. Ekopinnakisassa kilpailaan ilman moottoriajoneuvoja nähtyjen lintujen määristä. Keskusteluissa on nostettu esiin myös jonkinlaisen bongausveron asettaminen ympäristövaikutusten kompensoimiseksi.

Sheard (1999) on kirjoittanut lintuharrastuksen syntyneen metsästystä jäljittelevänä ja korvaavana sivistyneempänä toimintana, jossa eläimen tappaminen on korvattu sen havaitsemisella ja pinnan saamisella. Lintuharrastus jäljittelee Sheardin mukaan metsästyksessä koettua jännitystä ja mielihyvää. Metsästyksen ja lintutieteen kehitys ovat historiallisesti olleet lähellä toisiaan, sillä ennen kiikareiden ja kaukoputkien kehittymistä linnun tunnistaminen usein edellytti sen ampumista. Vertausta metsästyksen käytetään myös lintuharrastajien puheessa: *”Jotkut bongarit, tuntuu että voisivat vaikka ampua linnut, että se on nähty, se on niin kuin kuollut sen jälkeen”* (lintuharrastaja, N50).

Sheard (1999) kuvaa lintuharrastuksen vaiheita toisesta maailmansodasta lähtien. Hänen mukaansa lintuharrastus alkoi rutinoitua ja institutionalisoitua sen suosion kasvaessa 1960-luvulta 1980-luvulle. Harrastajajoukon kasvaessa oli harrastukselle ja havaintojen ilmoittamiselle laadittava tarkempia sääntöjä, mikä Sheardin mukaan vei osittain jännityksen lintuharrastukselta. Osa harrastajista ei tyytynyt passiiviseen ja organisoituihin lintujen katseluun vaan kaipasi metsästyksen liitettyä jännitystä, ja näin syntyi kilpailuhenkinen

bongaus (englanniksi *twitching*). Sheard esittääkin, että lintuharrastuksen demokratisoituminen ja naisistuminen 1960-luvulta lähtien oli yksi syy urheiluhenkisemmän bongauksen syntyemisessä. Hän mainitsee kilpailuhenkisen bongauksenkin institutionalisoituneen ja teknologisoituneen jo siinä määrin, ettei se tarjoa enää samanlaista metsästyksen kaltaista jännitystä. Kysymys kuuluu, mihin lintuharrastus on kehittyvässä. Ekopinnakisan kaltaiset harrastusmuodot antavat viitteitä uudesta ympäristövastuullisemmasta suuntauksesta, joka saattaa avata lintuharrastusta myös bongausta vierastaville naisille.

Luokittelusta moninaisuuteen

Bongaustyyppistä harrastusta on myös muilla luontoharrastuksen aloilla, uutena ilmiönä kalalajien bongaus eli fongaus (Manninen 2011). Harrastustapoja ja harrastajia ei kuitenkaan voi luokitella selvärajaisesti: moni lintuharrastaja, joka ei miellä itseään bongariksi, saattaa käydä bongaamassa lähistöllä olevan harvinaisuuden sopivan tilaisuuden tullen, ja harva lintuharrastaja on puhtaasti bongari. Myös lintujen bongaus edellyttää moninaista tietoa lintujen elintavoista ja -ympäristöistä, vuodenkierrosta ja sääolosuhteista. Rebecca Ellis ja Claire Waterton (2005) ovat englantilaisia luontoharrastajia tutkiessaan paikantaneet harrastajayhteisössä osin julkilausumattomat arvostuksen tikapuut. Tutkijat tarkastelivat luontoharrastajien tapoja osallistua luonnon monimuotoisuutta koskevan tiedon tuottamiseen virallisissa biodiversiteettiseurannoissa. Lineaarisessa tikapuumallissa harrastajat järjestyvät kisälleihin ja mestareihin, ja tikkaita edetään ylös luotettavaksi lajien tuntijaksi. Tikapuumallissa on samoja piirteitä kuin jo mainitussa David Scottin ja Jack Thigpenin (2003) harrastajaluokituksessa: esittäminen lineaarisesti harrastuksen edetessä kehittyvänä nähdään ongelmallisena.

Harrastajayhteisön keskuudessa ei ole yksimielisyyttä siitä, ketkä kuuluvat harrastajien eliittiin ja seisovat tikkaiden yläpuolella, eivätkä kaikki pyri harrastuksessaan samaan suuntaan. Harrastajamäärän kasvaessa puhutaan samaan aikaan harrastuksen pinnallistuneen. Keskustelua käydään eri harrastustapojen merkityksestä, mitä kuvaa seuraava Pirkanmaan lintutieteellisen yhdistyksen listalta poimittu lainaus:

Yhdistyksen toiminnassa voi olla siis höttöporukkaa, joka käy ostelemassa pinssejä ja ajelee yhdistyksen bussiretkillä ympäri maakuntaa. Sitten

on se porukka, joka pohdiskelee [kaatopaikalla] aroharmalokkejaan. Mutta nykyistä suurempi osa tulisi osallistua erilaisiin seurantoihin pihabongauksesta alkaen. Tällöin tehdään enemmän tai vähemmän vakavaa tiedettä jostain rajatusta aiheesta tai rajatulta alueelta useamman vuoden ajan.

Keskusteluissa on painotettu ”kärsimysornitologian” tarvetta, sillä seurannoissa on nähtävissä, etteivät lintuharrastajat liiku vaikeakulkuisilla alueilla kuten soilla. Tutkimukseen ja seurantoihin osallistumisen lisäksi on painotettu käytännön luonnonsuojelutyötä, kuten seuraavassa Pirkanmaan lintutieteellisen yhdistyksen listalta poimitussa puheenvuorossa:

Eräs osa yhdistyksen sisällä ainakin on vastavasti aivan eliittiä, joille bensan käyrttäminen ”tieteellisyyden nimissä” on suorastaan suositeltavaa, nimittäin tekopesien rakentajat, riekkosuon ojentäyttäjät, kuukkelimetsässä henkensä ja omaisuutensa uhalla elinympäristöjä suojelevat, lintuvesiä palkatta ennallistavat, eteläsuonsirrin pesimäniittyjä talkoilla niittävät, linnunpönttöjen rakentelijat, tuulihaukan poikasia tunteja laskematta rengastavat ja syöttävät, sianruhoja jälle kärräävät, kuntabyrokratian korppikotkia ahdistelevat, ’kotiinpäin’ vetävät luontokartoittajat ym ym.

Aktiivisten maastoretkeilijöiden, seurantoihin osallistujien, huippubongareiden ja lintujensuojelutyötä tekevien lisäksi lintuharrastajien eliittejä ovat järjestöjyrät, jotka usein varsin vastentahotoisesti ja oman harrastuksensa kustannuksella ottavat vastuun yhdistystoiminnasta, edistävät ja pitävät organisoitunutta harrastusta koossa ja tuottavat palveluita muille harrastajille.

Luontoharrastajia ja erityisesti lintuharrastajia on siis luokiteltu monin tavoin paitsi tutkijoiden, myös harrastajien itsensä toimesta. Bongaukseen ja muihin miehisinä pidettyihin harrastustapoihin painottuva julkisuuskuva ja harrastajayhteisön sisällä käytävä lokeroiva keskustelu saattavat jättää osan harrastustavoista ja harrastajaryhmistä ulkopuolelle. Tarkastelen seuraavassa, millä tavoin luontoharrastus sijoittuu haastattelemieni naisten elämäntapa-alueelle, miten työ ja harrastus lomittuvat ja minkälaisia merkityksiä luontoharrastukselle annetaan. Lopuksi palaan tarkastelemaan naisten kokemuksia ympäristökansalaisuuden näkökulmasta.

Naisten luontoharrastuksen aika ja paikka

Elämäntapa-alueen tarjoumat

Monet luontoharrastajista, niin miehet kuin naiset, kertovat kiinnostuksen luontoon alkaneen jo lapsuudessa tai nuoruudessa. Kiinnostuksen heräämiseen on useimmiten vaikuttanut vanhempi sisarus tai joku aikuinen, kuten oma isä, sukulainen tai biologian opettaja – useimmiten mies, mutta joskus myös nainen: *”Mummo osti mulle ensimmäisen lintukirjan kun huomas mun kiinnostuksen”* (lintuharrastaja, N40). Perheellä on ratkaiseva merkitys luontosuhteen rakentumisessa ja luontoharrastuksen jatkumisessa. Aktiivinen hyönteisharrastaja arveli kolmivuotiaasta pojastaan tulevan väistämättä jonkinlainen luontoihminen: *”Just tänään poika löysi hyllystä esitteen, missä oli mäyrä ja sit siellä oli jotain, pöllönkuva ja tikankuva ja kantokääpä ja noin edelleen, niin me otettiin kääpäkirja ja lintukirja ja kasvikirja ja hyönteiskirja ja tunnistettiin kaikki lajit joita sieltä löyty”* (hyönteisharrastaja, M40). Perheen merkityksellä luontoharrastukseen kannustamisessa on myös kääntöpuolensa: *”Sitten kun ollaan vieraannuttu, niin vanhemmilta ja sukulaisilta ja tuttavilta ei tuu sitä, että ei viedä ja ei anneta mahdollisuutta tutustua luontoon”* (lintuharrastaja, N15).

Oman äidin merkitys luontoharrastuksen alkamisessa ei noussut haastatteluissa esiin: siihen viitattiin vain epäsuorasti mainitsemalla, että *”miehillä oli kotitöiltä enemmän aikaa neuvoa”* (lintuharrastaja, N55). Jossain määrin itsestään selvänä selityksenä naisten vähäisemmälle osallistumiselle luontoharrastukseen todettiin ajankäyttö: *”No, ne tekee kotityöt. Miehet on retkellä.”* (lintuharrastaja, M50). Vaikka nykyajan isien odotetaan osallistuvan kotitöihin ja lastenhoitoon entistä enemmän (Ylikännö 2009), on päävastuu kodista ja lapsista useimmiten edelleen äidillä (Nieminen 2008: 46). Kodin, perheen ja työelämän tai opiskelun yhdistäminen on naiselle haastavaa, eikä aikaa välttämättä jää harrastuksille.

Luontoharrastuksen alkaessa nuoruudessa ei naisenkaan tarvitse vielä taiteilla työn, perheen ja harrastuksen yhdistelmässä. Aineiston nuorin, 15-vuotias lintuharrastajatyttö arveli hänelle kertyvän 70–80 retkipäivää vuodessa, mikä maallikolle kuulostaa suurelta luvulta mutta jää vielä kauas aktiivisimpien harrastajien retkeilyistä. Vaikka kilpailuhenkisyys ja pinnojen kerääminen luokitellaan tavallisesti miesten ominaisuuksiksi, tämän suuntaisia tavoitteita oli myös nuorimalla harrastajalla: *”Että oikeesti tulis taitavaks lintumäärittäjäksi. Ja*

ois kiva nähdä paljon lajeja, tai sit olis mielettömän hienoo ite löytää Suomelle uusi lintulaji” (lintuharrastaja, N15). Nuoremmat naisharrastajat uskaltavat ehkä rohkeammin ottaa paikkansa miehisellä harrastuskentällä ja asettaa omalle harrastukselleen tavoitteita. Toisaalta nuoruus on niin naisille kuin miehillekin harrastuksen jatkuvuuden kannalta haastavaa aikaa, kun opinnot alkavat, muutetaan pois kotoa ja mielenkiinto saattaa kohdistua muualle. Nuoruudessa myös sosiaalinen paine saattaa ratkaista harrastusvalinnat. *”No en mä koulussa kauheesti edes puhu siitä, että jos joskus on tullu puheeksi niin ne on että miten sä jaksat. – – Mä aattelin että kaikki ois silleen että toi on vähän outo, mutta kaikki olikin että toi on siisti”* (lintuharrastaja, N15).

Aktiivisen luontoharrastajan perheessä harrastus näyttää usein olevan jossain määrin koko perheen yhteinen. Intensiiviseen harrastukseen käytettävästä ajasta on oltava jonkinlainen yhteisymmärrys jo sovun säilymiseksi. Kun harrastus on jaettu, se lomittuu saumattomammin muiden elämänalueiden kanssa. *”Sen takia mä koen sen mielekkääksi että meillä on koko perhe sitä tehnyt, että meillä on yhteinen lintuvihko ja siihen kirjataan kaikki lajit mitä nähdään”* (lintuharrastaja, N50). Aivan pienten lasten perheissä luontoharrastukseen on ehkä vähemmän tilaisuuksia, mutta vielä useammin lapset nähtiin uutena mahdollisuutena myös omalle luontoharrastukselle. Eräs haastatelluista naisista aloitti lintuharrastuksen yhdessä poikansa kanssa. Yhtäläisesti lapset ovat mahdollisuus miehille: *”No siinä on semmonen hassu asia että yritin noita lapsia innostaa mutta innostuin sitten ite. En mä oo siis kouluajasta asti harrastanut.”* (hyönteisharrastaja, M60).

Lasten kanssa harrastaminen tapahtuu lasten ehdoilla, ja saattaa olla, ettei vanhemman omalle intensiiviselle luontoharrastukselle jää aikaa. Uusi mahdollisuus tarjoutuu lasten itsenäistyttyä: *”Et on niinkun semmonen vaihe elämässä ja me ollaan miehen kanssa kaksin ja luultavasti harrastetaan tätä luontoo enemmän”* (lintuharrastaja, N50). Vaikka useimmat edistyneistä luontoharrastajista ovat aloittaneet harrastuksensa lapsena, oli 32-vuotiaana lintuharrastuksensa aloittanut Phoebe Snet-singer esimerkki siitä, että syvällisen lajintunte-muksen ehtii hankkimaan myöhemmälläkin iällä. Vaikka harrastajien ikääntyminen herättää huolta, ei ikääntyminen välttämättä ole luontoharrastuk-sen kannalta pelkästään kielteinen asia. *”Meillä syntyy näitä virkeitä eläkeläisiä jotka kaipaa uusia harrastusaloja, ja luonnosta löytyy juuri kohteita”* (Eläinmuseon tutkija, M55).

Harrastus ja työ

Perheen lisäksi työ asettaa reunaehdoja luontohar-rastukselle. Useimmat luontoharrastajat työskentelevät aivan muulla alalla. Monet luontoharrastuk-sen nuorena aloittaneet ovat joutuneet pohtimaan, valitsisivatko harrastusalanansa myös työksensä, ja monet ovat päätyneet pitämään harrastuksen ja työn erillään peläten, että harrastuksesta työnä meni si maku. Kaikki eivät ole löytäneet paikkaansa harrastusyhteisössä:

No en mä pidä itteeni niin aktiivisena luontohar-rastajana että se on enemmänkin semmonen elä-mäntapa, että mä oon semmosesta perheestä jossa aina lintuja ja kasveja on harrastettu ja liikuttu luonnossa – – Ja oon ollu noissa yhdistyksissäkin mukana mutta oon huomannu että mun tapa toimia luonnon hyväks on kuitenkin tää viraston kautta. – – Nyt mä niinkun – – nautin luonnos-ta ja teen tätä työtä (naurahtaa). (ympäristövi-ranomainen, N40)

Harrastajajärjestöjen jäsenissä on myös ammatik-seen luonnon kanssa työskenteleviä, jotka kuulu-vat mukaan jo pysyäkseen kärryillä alan kehityk-sestä eri eliöryhmien huipputuntijoiden löytyessä harrastajien keskuudesta. Ympäristöviranomaisen tai tutkijan työ tapahtuu suurelta osin työpöydän ääressä, ja kenttähavainnointiin osallistuminen tarjoaa kaivattuja tilaisuuksia lähteä ulos. Vaikka luontoharrastajista valtaosa on miehiä, ympäristö-ala kaiken kaikkiaan on naisistunut. Esimerkiksi biologian ja ympäristöpolitiikan opiskelijoista ja ympäristökasvattajista eri kouluasteilla suurin osa on naisia. Suuri osa myös ympäristöhallinnon viranomaisista on naisia. Tämän valossa luonto-harrastuksen miesvaltaisuus kummastuttaa. Eräs tulkinta on, että luonnosta kiinnostuneet naiset valitsevat miehiä useammin harrastuksen amma-tikseen: *”Naisharrastajat, ne on joko, saattaa olla esimerkiks ympäristökeskuksissa duunissa jonain ylitarkastajana tai muuna, ja sitte on niinku kas-viharrastaja siinä obella, ehkä se liittyy myös niiden työhön. Tai sit ne on yliopiston tutkijoina.”* (luon-nonsuojelija, M30)

Minkä tahansa harrastamisen tavoitteena lie-nee muiden motiivien ohella virkistäytyminen ja irtiotto arjesta, jolloin arki määrittyy lähinnä työ-paikalla ja kotona tehtäväksi työksi. Luonnon ol-lessa sekä työ että harrastus ei irtioltolle tarjoudu samalla tavoin mahdollisuuksia. Onkin kohtuu-tonta odottaa, että luonnon parissa työskentelevät luontoharrastajanaiset heittäytyisivät harrastuk-

seen samalla tavoin kuin muulla alalla työskentelevät miehet. Tässä kohdin Sherilyn MacGregorin (2005) esittämä ympäristökansalaisuuden feminismin kritiikki tuntuu osuvalta: luonnon hoivaa ei tule laskea jo muutenkin hoivalla kuormitettujen naisten harteille. Naisten harrastuksen on arvioitu olevan pinnallisempaa kuin miehillä: *”Tuolla linturetkillä ja tuolla on paljon naisia mukana, että – Onko se siinä mielessä, että jos nyt ajattelee syvällistä ja pinnallista, niin vähän kevyempää”* (lintuharrastaja, M50). Toisaalta eräs työelämässä oleva lintuharrastajanainen arveli käyttävänsä harrastukseen vähän aikaa – ”vain” kaksi tuntia päivässä. Ero ei ole dramaattinen verrattuna aktiivisimpiin kuuluvaan hyönteisharrastajamieheen, joka arveli ajankäytökseen kolme neljä tuntia päivittäin.

Lintuharrastus saattaa hallita naistenkin elämää siinä määrin, että lomat pyritään sovittamaan kevälle ja syksylle parhaaseen lintujen muuttoaikaan ja loput lomat pidetään sitten kun työnantajalle parhaiten sopii. Haastattelemilleni naisille luontoharrastus ei ollut elämän päällimmäinen sisältö, joka ajaisi jopa työn tai parisuhteen ohii. Harrastuksella on monelle silti syvälinen merkitys:

Se on mulle se energia mitä mä saan luontoharrastuksesta että mä jaksan kaikkee muuta sitten, että se on mulle elämäntapa. Ja ilman luontoa mä en olis varmaan ollenkaan onnellinen, että kyllä me ollaan kaikki riippuvaisia siitä mitä meillä on lähiluonnossa ja ympärillä. (lintuharrastaja, N50)

Tämän kaltainen suhtautuminen ja merkityksenanto ei kuitenkaan ole varattu yksinoikeudella naisille, vaan luontoharrastus on monelle miesharrastajalle elämän punainen lanka:

Että henkilökohtaisesti on tärkeä että on kotihommat kunnossa ja tavallaan tärkeetä tehdä jotain työtä joka nyt ei oo ihan sieltä pöljimästä päästä, ja sitte kolmas on tämmönen joka ehkä – niinku tärkeintä maailmassa tai jotain tämmöstä, että kyllä mä vähän koen silleen, että ei aikaansa voi mitenkään paremmin käyttää. (hyönteisharrastaja, M40)

Oma erityinen joukkonsa ovat ne, joille ”harrastus ei ole elämän suola vaan sen pääasiallinen sisältö, johon muut elämänaalueet sovitetaan” (lintuharrastaja, M50). Nämä vapaaehtoisuuden rajoja venyttävät harrastajat rahoittavat elämänsä kausiluonteisilla harrastukseen lomittuvilla töillä, sosiaaliturvalla tai Phoebe Snetsingerin tapaan perintörahoilla.

Harrastuksen arkisuus

Luontoharrastajanaisten puheesta on erotettavissa harrastuksen arki ja juhla. Juhlaa ovat esimerkiksi retket, joilla varta vasten lähdetään katselemaan lintuja. Luontoharrastus on naisille elämäntapa, joka on arjessa läpäisevästi läsnä. Harrastaja havainnoi ympäristöään jatkuvasti, ja lintujen tarkkailu lomittuu muihin arkisiin puuhiin: *”Mä olen semmonen että kun mä puhun puhelimessa niin mä kuljen kämpässä koko aika ja kattelen eri ikkunoista että mitä näkyy”* (lintuharrastaja, N40). Yksi naisista kertoi lähinnä pihassaan lintuja tarkkailemalla pääsevänsä vuodessa noin 150 havaittuun lintulajiin, mikä on maallikolle jälleen suuri mutta aktiiviretkelijälle tai bongarille vaatimaton määrä. Omassa pihassa oleskelu ei lintuharrastajalta välttämättä onnistu, kun jo on juostava sisälle kiikareita hakemaan. *”Mä kerran otin kotona aurinkoa ja aloin miettiä mikä mulla sirittää päässä, niin siinä oli pensassirkkalintu (nauraa)”* (lintuharrastaja, N50). Pitkälle menevän luontoharrastuksen mukana saattaa ulkopuolisten silmissä seurata erikoinen maine, johon haastateltavat suhtautuivat reippaalla huumorilla. Pihakuuseen kiikaroidessaan voi joutua selittämään naapurille todella tarkkailevansa lintuja, tai kotona saatetaan vitsailla ”mitäs tänään syötäisiin”, kun pakastimessa säilytetään kuollutta palokärkeä museokokoelmiin toimitettavaksi. Iltaikävelyllä lenkkikaveri saattaa mennä jo kaukana lintuharrastajan pysähtyessä kuuntelemaan kesäillan ääniä. Tämä kääntyy myös surumieliseksi pohdinnaksi siitä, kuinka muut eivät kuule eivätkä näe ympärillä olevaa luonnon monimuotoisuutta.

Henkilökohtaisten luontopäiväkirjojen ja havaintovihkojen lisäksi luontoharrastajanaiset kirjaavat havaintojaan tietokantoihin, esimerkiksi BirdLifen Tiira-lintutietokantaan tai Luonnontieteellisen keskusmuseon Hatikka-eliölajitietokantaan ja palvelevat näin harrastajayhteisöä ja tieteellistä seurantatyötä. Osa luontoharrastajanaistoista oli kokenut, että heidän havaintonsa eivät kelpaa ja että heitä pidetään maallikoina. Naiset olivat miettineet, harrastavatko he oikealla tavalla. *”Joskus kokee vaan kun kirjaa tällä tavalla, että kun kattoo niitä Tiirankin havaintoja, että kirjaanko mä jollakin tapaa väärin kun mä en laske niitä määriä. Mut sit mä oon aatellu että tää on mun tapani”* (lintuharrastaja, N40). Erikoisemmat tai jostain syystä epäilystä herättävät lintuhavainnot menevät paikallisen lintuyhdistyksen havainto- tai harvinaisuuskomitean tarkastettavaksi ennen hyväksymistä. Eräs haastateltava koki tulleen tässä menettelyssä syrjityksi: *”Kun samaa reittiä kulkee päivittäin joko kävellen tai*

pyörällä, niin mä kyllä tiedän mikä siellä on muuttava lintu. Siis millä perusteella toisen muuttava lintu hyväksytään ja toisen ei” (lintuharrastaja, N50).

Miesten joukossa

Haastattelemieni luontoharrastajanaisten välillä oli eroja sen suhteen, miten nämä arvottivat omaa tietämystään ja miten kokivat tulleen kohdelluksi miesvaltaisessa harrastajayhteisössä. Etenkin nuoret harrastajanaiset kertoivat tulleen vastaanotetuksi hyvin: *”Enempi on sitä positiivista varmaan, on niinkun mukavaa just sen takia että nuoria on vähän ja tyttöjä on vähän ja se on vaan hyvä asia että mut on otettu tosi hyvin vastaan”* (lintuharrastaja, N15). Miesharrastaja esitti miesten kohtelevan naisia yleensä paremmin kuin toisia miehiä. Toinen nuoremista haastatelluista oli sitä mieltä, että *”jotenkin se on semmosta että kun on se sama kiinnostuksen kohde niin sit me ollaan vaan niinkun sitä samaa porukkaa, eikä siinä sitten mitään muita ominaisuuksia mitailla”* (kasviharrastaja, N25). Osa haastatelluista oli kokenut, että heidän tietämystään on vähätelty ja heitä on katseltu pitkän nenänvartta: *”Kävin [lintulajin] bongaamassa, tuli taas semmonen kommentti että ai jaa, [lintulaji] kiinnostaa. Se on se sävy millä sanotaan”* (lintuharrastaja, N40).

Haastatteleman naiset olivat kaikki arastelleet yhdistykseen liittymistä, *”kun mä en tuntenut sieltä ketään”* (lintuharrastaja, N40). Luontoharrastusyhteisöön lähtemisen kynnyks saattaa olla korkealla juuri miesvaltaisuuden vuoksi: *”Kun ne on kaikki niitä äijiiä, niin eihän sinne mahdu sekaan”* (luonnonsuojelija, M30). Myös yhdistysten tieteellinen luonne on arveluttanut, ja naiset ovat epäilleet oman tietämystasonsa riittävyttä, vaikka heillä on saattanut olla takana vuosikymmenten luontoharrastuskokemus. *”Mä tietysti oon tienny hirveen paljon vähemmän kuin suurin osa niistä miehistä tietää, että mä oon aatellu vähän sillai että en mä yritäkään esiintyä niin että mä osaisin ja tietäisin. Mutta tota en mä kyllä oo kokenu että ois vähätelty.”* (lintuharrastaja, N60) Osa naisista saattaa olla hyvin varovaisia oman tietämyksensä esille tuomisessa, mutta toisia perusteettomaksi koettu vähättely on alkanut harmittaa: *”Kun mä oon harrastanut kouluikäisestä ja mulla on nyt ikää vähän reilu neljäkymmentä, niin mulla on aika pitkä kokemus (naurahtaa) niin tää asenne”* (lintuharrastaja, N40).

Yhdistyksen lintuiloihin ja retkille osallistumisen naiset olivat kokeneet antoisaksi. Tilaisuuksissa oppii uutta ja tapaa samanhenkisiä ihmisiä. Luontoharrastuksen miesvoittoisuudesta johtuen ovat jotkut naisista tunteneet itsensä harrastajapiireissä

”kummajaisiksi”. Naiset erottuvat joukosta ja ovat saaneet osakseen sekä toivottua että pyytämätöntä huomiota. Harrastuksessa saattaa törmätä ”seikkailua etsiviin miehiin”; joku tunsikin kokeneensa jopa seksuaalista häirintää. Toisaalta saattaa käydä niinkin, että harrastuksesta löytyy onnenkantamoisena elämäkumppani, kuten yksi haastattelusta kertoi itselleen kesäisellä yöalulajien kuunteluretkellä käyneen. Alun arastelusta huolimatta kaikki haastatellut ovat rohkaistuneet aktiivisesti mukaan harrastajayhteisöön toimimalla esimerkiksi yhdistyksen hallituksessa, osallistumalla lehden toimittamiseen ja vetämällä retkiä.

Naisharrastajien ympäristökansalaisuus

Haastatteleman lintuharrastajanaiset kuuluvat selvästi lintuharrastajien alakulttuuriin. Tämä ilmeni esimerkiksi omaksuttuna jargonina: haastatellut joutuivat selvittämään haastattelijalle esimerkiksi, että ”hiha” tarkoittaa hiirihaukkaa, vesiäinen on yleisnimitys vesilinnuille ja että 1kv ja 2kv tarkoittavat linnun ikää. Naisten puhe vilisi lintujen nimiä, kuten harjalintu, kuhankeittäjä, töyhtökiuru, mustaotsalepinkäinen, siperiankurppa, vuorihemppo ja nokkavarpunen. Maallikon korvaan nämä eivät ole kaikkein tavallisimpia lintulajeja, ja yksin haastattelun aikana ohimennen mainituksi tullut lajimäärä tuntui huimaavalta.

Naisten kokemukset miehissä luontoharrastusyhteisössä eroavat toisistaan, ja erojen taustalla saattavat olla yhtä hyvin erot sukupolvien ja henkilöiden kuin sukupuolten välillä. Pienen aineiston kanssa on oltava varovainen yleistysten tekemisessä, mutta havaintoni näyttävät tukevan aiempia tutkimustuloksia naisten vähäisemmästä sitoutumisesta luontoharrastukseen, mikäli mittarina käytetään esimerkiksi retkipäivien määrää (Moore et al. 2008). Naisharrastajat toteuttavat ympäristökansalaisuuttaan miesten tavoin myös osallistumalla lajiston seurantoihin. Yksi naisista oli toimittanut aineistoa talvilintulaskentaan, toinen oli tehnyt petolintukartoituksia, reittilaskentaa ja osallistunut Atlas-kartoitukseen. Kymmenistä käynnissä olevista seurannoista parissa sukupuolijakauma on tasainen.

Meillä on yksi linnustonseurantahanke jossa sukupuolijakautuma on aika tasan ja se on lintujen talviruokinta, kun se on usein siinä pihalla, ikkunasta sitä pystyy seuraamaan. Ja siinä on paljon naisia mukana ja he tekevät hienoja, monilta saa aivan tosi hienoja havaintosarjoja, että aivan erinomaista havainnointia. (Luonnontieteellisen keskusmuseon tutkija, M60)

Naisten tasavertaista osallistumista seurantaan selitetään sillä, että seuranta tapahtuu ”*sinä pihalla*”. Taustalla on oletus naisten elinpiirin kytkeytymisestä kotiin, jossa naisilla on mahdollisuus luonnon tarkkailuun. Toinen seurantatutkimus, jossa havainnoijat jakautuvat melko tasaisesti naisiin ja miehiin, on Luonnontieteellisen keskusmuseon koordinoima fenologiatutkimus, jossa tutkitaan eliölajien elämänkierrossa vuosittain toistuvien tapahtumien ajoittumista, esimerkiksi muuttoaikoja, pesintää tai kukintaa.

Se johtuu varmaan siitä että tässä on näitä kasveja ja kukkia ja muita tämmösiä, ja sitten mä luulen että vanhemman väen keskuudessa tämmönen liikkuminen luonnossa ja tämmönen havainnointi, niin sitä tekee niin miehet kuin naiset, että ei kovin suurta eroa sukupuolten välillä ole. Tietysti voi olla sekin että kun se on vanhempaa väkeä niin naiset elää pitempään kuin miehet. (Luonnontieteellisen keskusmuseon tutkija, M55)

Haastateltava arvelee fenologiatutkimuksen saavan naisia osallistumaan siksi, että seurattavat lajit ovat helppoja ja oletettavasti naisia kiinnostavia, ”*kasveja ja kukkia ja muita tämmösiä*”. Sitoutu- neet harrastajat eivät pidä ruokintapaikkaseuran- nan ja fenologiatutkimuksen kaltaisia seurantoja vakavasti otettavana tieteenä, eikä näihin osallistuminen heidän silmissään siksi tee naisista vielä aktiiviharrastajia. Vaikka naisilla olisi kymmenien vuosien luontoharrastuskokemus, eivät harrastus- vuodet välttämättä korreloi lajituntemuksen ja harrastukseen sitoutuneisuuden kanssa (Scott & Thigpen 2003). Lajitietämyksen kehittyminen vaatii tavoitteellista opettelua ja tapahtuu yhteisöllisesti (Lehtinen & Palonen 1999). Pitkästä kokemuksesta huolimatta naiset saattavat olla miesvaltaisessa luokituksessa sunnuntaiharrastajien kategoriassa, jos esimerkiksi kirjaavat havaintojaan tavanomaisesta poikkeavalla tavalla. Mikäli naiset haluavat osallistua täysivaltaisesti luontoharrastus- yhteisön toimintaan, heidän tulisi tämän tulkin- nan mukaan osoittaa sitoutuneisuutta harrastuk- seen ja priorisoida harrastus valinnoissaan.

Robert A. Stebbins (2007) on luokitellut vapaa-ajanviettotapoja vakavaan, vapaamuotoiseen ja projektinomaiseen harrastamiseen. Hän viittaa purjehdusharrastajia käsittelevään tutkimukseen, jonka mukaan naisharrastajat eivät tunnistanee purjehdusseuran toimintaa vakavaksi harrastukseksi (*serious leisure*). Naiset käyttivät seuran palvelu- ja mahdollistamaan oman vapaa-ajan viettönsä ja henkilökohtaisen harrastamisensa. Luontoharras-

tuksessa jollain tavoin vähättelyä tunteneiden nais- ten kokemusten taustalla voidaan ajatella olevan samankaltainen ilmiö. Monet naisharrastajat näyttä- vät olevan luontoharrastukseen miehiä määrällisesti vähemmän sitoutuneita, johtui se sitten omista valinnoista tai ulkoisista ajankäyttöön ja rooleihin kohdistetuista paineista. Tämän vuoksi he saattavat jäädä harrastajayhteisön laitamille eivätkä välttä- mättä tule täysin tietoisiksi yhteisössä vallitsevasta epämuodollisesta arvohierarkiasta ja toimintakäy- tännöistä. Se, että harrastajan havainnot eivät ole kelpanneet harrastajayhteisölle pitkästä kokemuk- sesta huolimatta, ei välttämättä ole johtunut harras- tajan sukupuolesta vaan luottamuksen puutteesta. Luottamus on keskeinen tekijä lintuharrastuksessa (Donnelly 1994), ja sen voi saavuttaa vain osallis- tumalla harrastajayhteisön toimintaan ja tulemalla tunnetuksi luotettavana havainnoijana. Mikäli nai- set harrastavat yksin tai pääosin kodin piirissä, he eivät saavuta harrastajayhteisön luottamusta.

Naisten vähäinen osuus on tunnistettu lintu- harrastajayhteisössä, ja asiaan on pyritty tarttu- maan. Pirkanmaan lintutieteellisen yhdistyksen 40-vuotisjuhlassa yhdistyksen puheenjohtaja Juk- ka Helin totesi, että vaikka nuorten ja naisten osuus lintuharrastajista on lisääntynyt, on asiassa vielä paljon parannettavaa. Naisten tasaveroinen osallistuminen on julkilausuttu tavoite, eikä yh- distysrakenteessa ole mitään muodollisia estei- tä naisten täydelle osallistumiselle. Esimerkiksi Kemi-Tornion lintuharrastajat ovat järjestäneet erityisen naisille tarkoitetun linturetken, ja Pir- kanmaallakin on pohdittu erityisen naisjaoston perustamista. Tämä ei saanut kannatusta haasta- teltavilta, vaan he kokivat naisten voivan jo ny- kyisellään osallistua lintuyhdistysten toimintaan. Naisten lokeroiminen omaan jaostoonsa saattaisi rohkaista joitakin uusia naisharrastajia, mutta pahimmassa tapauksessa se voisi marginalisoida naisharrastajia entisestään.

Esitin edellä John Barrya (2006) seuraten, että ympäristökansalaisuuden hahmottaminen globaa- lin ympäristöhuolen kautta ja luontoharrastuksen määrittelemineen hallinnon tietotarpeiden palvele- miseksi kaventavat ympäristökansalaisuuden alaa ja harrastusten kirjoa. Luonnonsuojelun tietotarpeita on syytä eritellä hienopiirteisemmin, sillä käyttö- kelpoista luonnon tuntemusta ei ole vain huippu- harrastajilla, jotka pystyvät nimeämään tieteelle en- tuudestaan tuntemattomia lajeja. Ongelma näyttää olevan osin päinvastainen: huippuharrastajat eivät ole kiinnostuneita tavanomaisista lajeista, mistä johtuen tietoa näiden runsaudesta ja levinneisyy- destä on heikosti saatavilla (Lahti 2008). Luonnon

tilan seuraamiseksi tarvitaan tietoa myös tavallisista lajeista, mikä avaa uusia mahdollisuuksia luontoharrastuksen tikkaiden alapäässä olevien harrastajien ympäristökansalaisuudelle. Harrastajia, joiden harrastustavat painottuvat jokapäiväisen ympäristön tarkkailuun ja siten tavanomaistenkin lajien havainnointiin, tulisi kannustaa entistä enemmän toimittamaan havaintojaan seurantoihin ja tietokantoihin. Tämä tarkoittaisi uusia mahdollisuuksia luontoharrastajanaisten ympäristökansalaisuudelle, joka rakentuu välittömän elinympäristön havainnoinnille ja läheiselle luontosuhteelle.

Lopuksi

Luontoharrastus saa monenlaisia muotoja, jotka eivät pelkistä lajintuntemukseen ja seurantatietoon. Luontoharrastus kytkeytyy muihin harrastuksiin, kirjoittamiseen tai piirtämiseen, ja esteetiikka mainitaan harrastukseen innostavana tekijänä. Luontoharrastuksen määrittelemisen lähtökohtaisesti yhteiseen hyvään tähtääväksi sulkee ulos monenlaisia harrastustapoja, jotka ovat paitsi merkityksellisiä harrastajille itselleen, myös välttämättömiä yleisen luonnontuntemuksen ylläpitämiseksi. Lähtökohtanani on ajatus naisista alihyödynnettyinä resurssina luonnon monimuotoisuutta koskevan tiedon tuottajina ja luontoharrastuksen uusintajina. Naisten luontoharrastuksen tarkastelua heteronormatiivisen matriisin (Butler 2006) sisällä ja perinteisestä ydinperhekesityksestä lähtien voidaan pitää artikkelin heikkoutena. En tässä artikkelissa problematisoi oletusta enempää; on selvää että erilaisissa elämäntilanteissa luontoharrastukselle tarjoutuu eri tavoin mahdollisuuksia.

Ajattelin naisilla olevan äidin roolissa suuri vaikutus lasten luontosuhteen ja ympäristökansalaisuuden muodostumiseen, ja siksi tuntuu tarpeelliselta ymmärtää niitä lähtökohtia, aineksia ja mekanismeja, joista naisten ympäristökansalaisuus rakentuu. Äidin roolin keskeisyys ei kuitenkaan saanut aineistosta tukea: yhtä lailla suuri merkitys heräävälle luontokiinnostukselle on isillä, muilla sukulaisilla ja esimerkiksi opettajilla. Kirsi Laurén (2010: 11) on havainnut naisten metsäkertomuksia tutkiessaan saman: ”Äidit eivät kohoa isien tavoin luonnontuntemuksen suuriksi esikuviksi ja auktoriteeteiksi, vaikka heidän läsnäolonsa ja merkityksensä kertojien elämässä muuten onkin tärkeä.”

Päällisin puolin luontoharrastajien yhteisö on avoin naisille siinä missä miehillekin. Esteet naisten tasavertaiselle osallistumiselle ovat hienopiirteisiä ja hankalasti paikannettavissa. Sherilyn MacGregor (2005) kirjoittaa, että naiset on yk-

sityisen alueella tapahtuvaa hoivaa korostamalla suljettu poliittisen ulkopuolelle. Hän ehdottaakin yksityisen rajan siirtämistä julkisen suuntaan ja hoivan hyveen uudelleen määrittelyä koskemaan äitien sijaan kaikkia ympäristökansalaisia. Naisten tieto on samaa, moninaista luontotietoa kuin miehilläkin, ja yhtä hyvin myös miesten luontoharrastuksen voidaan katsoa saavan käyttövoimansa luonnon hoivaamisesta. Niin luontoharrastajanaisten kuin -miestenkin luontosuhde on yhtä aikaa sekä rationaalinen että emotionaalinen, kuten Tiina Suopajarvi (2010) toteaa metsäasiantuntijoiden metsäsuhteesta. Naisilla on mahdollisuus niin halutessaan ottaa paikkansa luontoharrastusyhteisöissä ja toimia monin tavoin ympäristökansalaisina. Naisten pieni osuus luontoharrastajayhteisöissä voidaan lukea kritiikkinä kilpailuhenkistä harrastamista ja tieteellistä, luokittelevaa maailmankatsomusta kohtaan. Miesvaltaisissa harrastajayhteisöissä on syytä kiinnittää huomiota puhetapoihin, jotta potentiaalisia harrastajia ei karkoteta ”höttöporukkaan” leimaamalla. Erilaiset luontoharrastustavat ansaitsevat tunnustuksensa, ja määrällisen luokittelun sijaan on syytä kiinnittää huomiota laadullisesti erilaisiin harrastustapoihin.

Kiitokset

Kiitän lämpimästi Yrjö Hailaa kannustavasta palautteesta artikkelin työstämisessä sekä kahta nimeäni arvioijaa, joiden perusteelliset kommentit auttoivat parantamaan artikkelia merkittävästi. Taloudelliset raamit työlle tarjosi Yhteiskunnallisen ympäristötutkimuksen tutkijakoulu Yhtymä.

Lähteet

- Ahonen, Sanna (2006). Vihreän kuluttajan monet kasvot. Teoksessa Massa, Ilmo & Ahonen, Sanna (toim.) *Arkielämän ympäristöpolitiikka*. Gaudeamus, Helsinki, 72–86.
- Barry, John (2006). Resistance is fertile: from environmental to sustainability citizenship. Teoksessa Dobson, Andrew & Bell, Derek (toim.) *Environmental citizenship*. MIT Press, Cambridge, 21–48.
- Battersby, Jessamy E. & Greenwood, Jeremy J.D. (2004). Monitoring terrestrial mammals in the UK: past, present and future, using lessons from the bird world. *Mammal Review* 34:1, 3–29.
- Butler, Judith (2006). Hankala sukupuoli. Feminismi ja identiteetin kumous. Gaudeamus, Helsinki.
- Dobson, Andrew (2003). *Citizenship and the environment*. Oxford University Press, Oxford.
- Dobson, Andrew & Bell, Derek (2006, toim.). *Environmental citizenship*. MIT Press, Cambridge.
- Donnelly, Peter (1994). Take my word for it: trust in the context of birding and mountaineering. *Qualitative Sociology*

- 17:3, 215–241.
- Ellis, Rebecca & Waterton, Claire (2004). Environmental citizenship in the making: the participation of volunteer naturalists in UK biological recording and biodiversity policy. *Science and Public Policy* 31:2, 95–105.
- Ellis, Rebecca & Waterton, Claire (2005). Caught between the cartographic and the ethnographic imagination: the whereabouts of amateurs, professionals, and nature in knowing biodiversity. *Environment and Planning D: Society and Space* 23, 673–693.
- Gough, Stephen & Scott, William (2006). Promoting environmental citizenship through learning: toward a theory of change. Teoksessa Dobson, Andrew & Bell, Derek (toim.) *Environmental citizenship*. MIT Press, Cambridge, 263–285.
- Hult, Karoliina (2011a). Ötökkäsaferilla nenä kiinni heinikossa. YLE Turku, 13.7.2011, http://yle.fi/alueet/turku/2011/07/otokkasafarilla_nena_kiinni_heinikossa_2708083.html
- Hult, Karoliina (2011b). Henkilökohtainen sähköpostitiedonanto 14.7.2011.
- Jokinen, Ari (2011). Tiedon synty kollektiivisessa lintujen havainnoinnissa: lajiluettelon, paikan ja tietämisen vuorovaikutus. *Terra* 123:2, 63–74.
- Juslén, Aino, Kuusinen, Mikko, Muona, Jyrki, Siitonen, Juha & Toivonen, Heikki (2008, toim.). *Puutteellisesti tunnettujen ja uhanalaisten metsälajien tutkimusohjelma – PUTTE loppuraportti*. Suomen ympäristö 1/2008, Ympäristöministeriö.
- Kaasinen, Arja (2009). Kasvilajien tunnistaminen, oppiminen ja opettaminen yleissivistävän koulutuksen näkökulmasta. *Helsingin yliopiston kasvatustieteiden laitos, Tutkimuksia* 306.
- Keski-Korpela, Nina (2011). Sienet vievät ja mies vikisee – sienikirjailijalle metsä on täynnä kaunista ja kiinnostavaa. YLE Häme, 9.9.2011, http://yle.fi/alueet/hame/2011/09/sienet_vievat_ja_mies_vikisee_-_sienikirjailijalle_metsa_on_taynna_kaunista_ja_kiinnostavaa_2859193.html
- Kim, Seong-Seop, Scott, David & Crompton John L. (1997). An exploration of the relationships among social psychological involvement, behavioral involvement, commitment, and future intentions in the context of birdwatching. *Journal of Leisure Research* 29:3, 320–341.
- Koivula, Matti & Södersved, Jan (1996). *Ornismisen sietämätön keveys*. Kirjayhtymä, Helsinki.
- Kyllönen, Simo (2008). Ympäristöstään vastuullisen ihmisen jäljillä. Teoksessa Portin, Anja (toim.) *Kaikesta jää jälki. Puheenvuoroja ympäristöstä säästävästä valinnoista*. Kustannusosakeyhtiö Avain, Keuruu, 19–47.
- Lahti, Tapani (2008). Havainnot ovat harrastuksen ja tutkimuksen perusta. *Lutukka* 24:1, 27–31.
- Latta, Alex (2007). Locating democratic politics in ecological citizenship. *Environmental Politics* 16:3, 377–393.
- Laurén, Kirsi (2010). Metsän tyttö tahdon olla. Metsät toiminnan ja olemisen paikkoina naisten kertomuksissa. *Naistutkimus* 23:1, 5–18.
- Lehtinen, Erno & Palonen, Tiire (1999). Kognitio, käytäntö ja kulttuuri: lintubongarin pidempi oppimäärä. Teoksessa Eteläpelto, Anneli & Tynjälä, Päivi (toim.) *Oppiminen ja asiantuntijuus. Työelämän ja koulutuksen näkökulmia*. WSOY, Porvoo, 146–159.
- MacGregor, Sherilyn (2005). No sustainability without justice: a feminist critique of environmental citizenship. Teoksessa Dobson, Andrew & Bell, Derek (toim.) *Environmental citizenship*. The MIT Press, Cambridge, 101–126.
- MacGregor, Sherilyn, Pardoe, Simon, Dobson, Andrew & Bell, Derek (2005). *Environmental citizenship: the good-enough primer*. 25.4.2012, <http://www.publicspace.ac.uk/environmentalcitizenship/envcitprimer.html>
- Manninen, Tea (2011). Fongaja bongaa kalapinnoja. YLE Lahti, 3.9.2011, http://yle.fi/alueet/lahti/2011/09/fongaja_bongaa_kalapinnoja_2834528.html
- Moore, Roger L., Scott, David & Moore, Annette (2008). Gender-based differences in birdwatchers' participation and commitment. *Human Dimensions of Wildlife* 13:2, 89–101.
- Nieminen, Tarja (2008). *Tasa-arvobarometri 2008*. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki.
- Nygren, Anja (2000). Luontosuhteiden sosiaalinen monimuotoisuus. Teoksessa Haapala, Arto & Oksanen, Markku (toim.) *Arvot ja luonnon arvottaminen*. Gaudeamus, Helsinki, 137–147.
- Peltola, Taru & Sireni, Maarit (2009). Arkielämän luontosuhteet ja sukupuoli. *Alue ja Ympäristö* 38:2, 1–2.
- Salonen, Kirsi (2005). *Mieli ja maisemat. Eko- ja ympäristöpsykologian näkökulma*. Edita, Helsinki.
- Santaaja, Minna (2008). Luontoharrastuksen ristiriitainen poliittisuus. *Kulutustutkimus*. Nyt 1, 47–62.
- Scott, David, Ditton, Robert B, Stoll, John R & Eubanks, Ted Lee (2005). Measuring specialization among birders: utility of a self-classification measure. *Human Dimensions of Wildlife* 10:1, 53–74.
- Scott, David & Thigpen, Jack (2003). Understanding the birder as tourist: segmenting visitors to the Texas Hummer /Bird Celebration. *Human Dimensions of Wildlife* 8:3, 199–218.
- Sheard, Kenneth (1999). A twitch in time saves nine: birdwatching, sport, and civilizing processes. *Sociology of Sport Journal* 16:2, 181–205.
- Sireni, Maarit Kasteheikki (2008). Luonto ja sukupuoli. *Naistutkimus* 21:4, 68–72.
- Snetsinger, Phoebe (2003). *Birding on borrowed time*. American Birding Association, Colorado Springs.
- Stebbins, Robert A. (2007). *Serious leisure - a perspective for our time*. Transaction Publishers, New Brunswick.
- Suopajarvi, Tiina (2010). *Sukupuoli meni metsään. Luonnon ja sukupuolen polkuja metsäammattilaissuudessa*. SKS, Helsinki.
- Szerszynski, Bronislaw (2006). Local landscapes and global belonging: toward a situated citizenship of the environment. Teoksessa Dobson, Andrew & Bell, Derek (toim.) *Environmental citizenship*. MIT Press, Cambridge, 75–100.
- TST-asiantuntijaryhmä (2005). Ehdotus biodiversiteetin tilan valtakunnallisen seurannan järjestämisestä. Osa II: Erityisseurannat. Tutkimus, seuranta ja tietojärjestelmät -asiantuntijaryhmän mietintö. *Suomen ympäristö* 787, Helsinki.
- Uusitalo, Liisa (2005). Oma ja yhteinen hyvä – ovatko kuluttajat myös kansalaisia? Teoksessa Niiniluoto, Ilkka & Sihvola, Juha (toim.) *Nykyajan etiikka. Keskusteluja ihmisestä ja yhteisöstä*. Gaudeamus, Helsinki, 61–98.
- Vihersalo, Mirja (2011). *Exploring the theoretical debate about environmental citizenship*. Paper presented at YHYS colloquium, Joensuu 24.11.2011.
- Ylikännö, Minna (2009). Isien ajankäytöstä: uuden isyyden hidas esiinmarssi. *Yhteiskuntapolitiikka* 74:2, 121–131.